

economic entities is made. The basis of the research is the triad "potential hostile – threat – object" that is used to investigate the structure of the process of ensuring economic security for businesses. The approach to the classification of threats of industrial enterprises, detailed concept of potential intruders and objects in the system of economic security of industrial enterprises are proposed.

Key words: security, economic security, industrial plant, a potential attacker, the threat, facility security, security system.

УДК 650.012.7

Ст. викл. О.О. Королович – Мукачівський ДУ

МІСЦЕ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Окреслено місце внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства. Це актуалізує такі дослідницькі завдання: визначення місця внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності іноземного корпоративного підприємства в межах відкритої та закритої моделей функціонування; визначення внутрішнього фінансового контролю як вагомому інструменту забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями; окреслення принципової різниці моделей внутрішнього фінансового контролю корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями. Отримані результати надалі можна використати для формування моделі організації ефективно функціонуючої системи внутрішнього фінансового контролю на корпоративних підприємствах.

Ключові слова: модель, внутрішній фінансовий контроль, іноземні інвестиції.

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях наявне збільшення кількості іноземних інвестицій, які надходять в Україну, незважаючи на нестабільну політичну ситуацію. Так загальний обсяг внесених із початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на кінець 2013 р. становив 65,8 млн дол. США, що на 12,2 % більше, ніж відповідні обсяги на початок 2012 р., і на 33,2 % більше, порівняно з 2011 р. [1]. При цьому основні обсяги окреслених інвестицій спрямовуються переважно у вже розвинені сектори економіки України, а саме у [30]: промисловість (31,1 %); оптову і роздрібну торгівлю – 11,1 %; операції з нерухомим майном – 7,2 %. Значний обсяг іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) залучено у фінансову та страхову діяльність – 29,7 %. Внаслідок окресленої динаміки постало питання щодо трансформації місця фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності в межах підприємств у структурі корпоративних фінансів, де наявні іноземні інвестиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми окреслення місця внутрішнього фінансового контролю корпоративного підприємства розглядають С.В. Сагова [2], В.Р. Бойко [3], М.М. Леус [4] та ін. Однак ці наукові праці є досить узагальненими та майже не наводять інформації щодо: 1) сутності іноземних інвестицій, як найважливішої категорії фінансового контролю; 2) специфіки внутрішнього фінансового контролю залежно від частки іноземних інвестицій в акціонерному капіталі (складеному майні підприємства); 3) міжнарод-

них особливостей фінансового контролю на підприємствах, у статутному капіталі яких наявні іноземні інвестиції. Основний акцент досліджень зосереджено на аналізі змістовного наповнення категорії "іноземна інвестиція", як економічного явища. Рівень такої важливості визначається критерієм участі іноземного інвестора та його часткою у статутному капіталі. Це пов'язано з тим, що законодавчо виділені дві категорії корпоративних підприємств, у статутному капіталі яких наявні іноземні інвестиції: 1) корпоративні підприємства з іноземними інвестиціями; 2) іноземні корпоративні підприємства.

Метою роботи є окреслення місця внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства.

Це актуалізує такі дослідницькі завдання: 1) визначення місця внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності іноземного корпоративного підприємства в межах відкритої та закритої моделей функціонування; 2) визначення внутрішнього фінансового контролю як вагомому інструменту забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями; 3) вивчення принципової різниці моделей внутрішнього фінансового контролю корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так, іноземні корпоративні підприємства – це корпоративні підприємства, які створені за законодавством України, що чинне, виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діючі підприємства, придбані повністю у власність цими особами (відповідно до ст. 117 р. II Господарського кодексу України – далі ГКУ) [5]. Констатовано, що таке підприємство діє виключно на основі об'єднання власності іноземців або іноземних юридичних осіб і саме їх частки (та їх прибутковість) у складеному майні підприємства стають базовим об'єктом контролю. Місце внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності іноземного корпоративного підприємства варіюється у межах відкритої та закритої моделей функціонування, що охарактеризовані у таблиці.

Так, для відкритих іноземних корпоративних підприємств внутрішній фінансовий контроль додатково стає інструментом власника з попередження небезпеки поглинання і витрати контролю над часткою прав власності та утилку його інтересів унаслідок нерівноважної влади (власник контрольного пакета акцій може отримувати ренту від скорочення доходів).

Корпоративні підприємства з іноземними інвестиціями визнаються такими (відповідно до ГКУ ст. 116 р. II та Закону України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 р.) за наявності в їх статутному капіталі іноземних інвестицій у розмірі, який перевищує 10 % такого капіталу [6]. Відповідно до такого визначення, відповідний суб'єкт господарювання:

- набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції (відповідним обсягом 10 % від загального статутного капіталу) на його баланс;
- втрачає статус підприємства з іноземними інвестиціями з дня, коли іноземні інвестиції у балансі стануть нижчими за 10 % від загального статутного капіталу.

Табл. Характеристика моделей відкритої та закритої моделей внутрішнього фінансового контролю (розроблено на основі [6])

Модель	Організаційна форма	Основа	Специфіка	Місце внутрішнього фінансового контролю
Відкрита корпорація	Публічне акціонерне товариство, акції якого можуть пропонуватися заздалегідь невизначеній кількості інвесторів шляхом публічного розміщення акцій або можуть вільно обертатися на фондовому ринку. При цьому формується нерівноважний розподіл влади.	Спирається на розвинений фондовий ринок та ринок корпоративного контролю, на якому іноземний власник може базувати свій незалежний контроль. Орієнтир – аналіз ринків капіталу.	Фінансові результати функціонування відкритої корпорації постійно оцінюють на ринках капіталу. При цьому відхилення від ефективності використання фінансових активів зауважує фондовий ринок, створюючи для іноземного власника витрати у вигляді зниження курсової вартості акцій іноземного корпоративного підприємства.	Внутрішній фінансовий контроль стає інструментом попередження небезпеки поглинення і втрати контролю над часткою прав власності та утиску інтересів власника (внаслідок нерівноважної влади). Незалежного від того, хто виступив початковим власником, інвестовані активи можуть перейти до тих агентів, які здатні використовувати їх ефективніше.
Закрита корпорація (приватна компанія)	Акціонерне товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділено на визначену кількість акцій, рівної номінальній вартості; воно несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.	Встановлюється обмежене коло власників. В Україні максимальна кількість учасників (акціонерів) приватного акціонерного товариства не може бути більшою за 100 осіб.	Розподіл прав власності встановлює прямий контроль над діяльністю підприємства з боку власників. Максимізація цільової функції контролю залежить від ефективності підприємства і цільової зацікавленості власників. Наприклад незалежний контроль власника (внутрішній аудит) може бути сформований із внутрішніх аудиторів, кожен з яких є представником окремого власника.	Внаслідок рівноважної влади утиск інтересів окремого власника не можливий. Внаслідок закритості корпорації, вона не підпадає під дію теореми Коуза, а тому небезпеки поглинення і втрати контролю над часткою прав власності не має. Внутрішній фінансовий контроль (сфери грошових відносин формування, розподілу грошових доходів, їх накопичення та використання) стає інструментом попередження втрати вартості активів окремих рівноважних часток та зниження їх прибутковості.

При цьому, урахувавши, що сьогодні в Україні наявне застосування спеціальних правових режимів іноземного інвестування, які характеризуються наявністю для іноземних інвесторів системи пільг, гарантій, механізмів правового захисту та державної підтримки інвестиційної діяльності (згідно зі ст. 12 Закону України "Про інвестиційну діяльність"), фактична частка у статутному капіталі стає вагомою для іноземних інвесторів. Для вітчизняного корпоративного підприємства іноземна інвестиція може стати джерелом компенсації загального дефіциту фінансових ресурсів для їх розвитку. Відповідно саме ця категорія стає базовою у корпоративних фінансах, що пов'язано з ризиком втрати підприємством статусу об'єкта з іноземними інвестиціями, та переваг для інвестора від застосування спеціальних правових режимів для іноземного інвестування.

Крім цього, якщо підприємство з іноземними інвестиціями організовано у формі відкритої корпорації, то для іноземного інвестора вагомими є ризики втрати істотного впливу або первісно зафіксованого контрактною угодою рівня контролю (що можливе за умови збільшення статутного капіталу такого підприємства внаслідок господарської діяльності). При цьому найбільшу частку в обсязі (акціонерний капітал) в економіці України (а саме 89 %) становлять іноземні інвестиції в основний капітал вітчизняних корпоративних підприємств. Так, згідно з аналізом динаміки іноземних інвестицій, зокрема в акціонерному капіталі вітчизняних підприємств в Україні на 1995-2014 рр. (рис.), встановлено їх швидке поліноміальне збільшення.

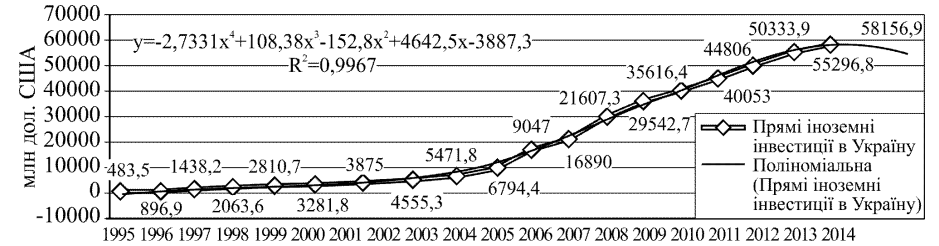

Рис. Динаміка іноземних інвестицій в основному капіталі вітчизняних корпоративних підприємств (розроблено на основі [7])

Констатовано, що відповідний обсяг іноземних інвестицій неухильно зростає, зокрема за 2014-2013 рр. він збільшився на 5,13 %; 2012-2013 рр. – на 9,85 %; 2011-2012 рр. – на 12,33 % тощо. Так, внутрішній фінансовий контроль стає вагомим інструментом контролю забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями.

У вітчизняному законодавстві іноземні інвестиції розглядаються як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [8]. Разом із тим, виділення соціального ефекту, як мети іноземних інвестицій, суперечить сутності поняття інвестиції як економічної категорії [9, с. 3]. При цьому констатовано, що іноземна інвестиція на території України вважається такою та підпадає під спеціальний правовий режим виключно з моменту її державної реєстрації (іноземним інвестором або уповноваженою ним особою) [8]. Отож, іноземні інвестиції – це цінності, які вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності (у формі, дозволеній законодавчо) з метою отримання прибутку та зареєстровані державним реєстратором.

Корпоративні підприємства з іноземними інвестиціями завжди орієнтуються на іноземні інвестиції, як на категорію, що може окреслити місце внутрішнього фінансового контролю у забезпеченні ефективності діяльності. Це реалізується через його модель, як певне схематичне відтворення специфіки функціонування внутрішнього фінансового контролю, як системи, що формується з урахуванням вимог донорів інвестицій (основних інвесторів). Згідно з даними Державної служби статистики щодо структури країн донорів іноземних інвестицій, можна констатувати, що основними з них, за часткою іноземних інвестицій, є:

цій в основному капіталі вітчизняних підприємств, станом на 2014 р. є [7]: Кіпр – 31 %; Німеччина – 11 %; Нідерланди – 11 %; Російська Федерація – 7 %; Австрія – 5 %; Велика Британія – 5 %; Віргінські Острови (Британські) – 4 %; Франція – 3 %; Італія, США та Беліз – по 2 %.

Доцільно звернути увагу на те, що більшість країн-донорів інвестицій формують специфічні моделі внутрішнього фінансового контролю, що відрізняються за: корпоративними діями, які потребують згоди акціонерів; механізмом взаємодії учасників та їх роллю в управлінні [1]. Принципова різниця може бути констатована в орієнтації на такі зарубіжні моделі:

1. Англо-американська, відповідно до практики Великої Британії, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Бельгії, Ірландії, Іспанії, Італії та Греції. Констатовано, що в моделі найвищим органом впливу на підсистему внутрішнього фінансового контролю є загальні збори акціонерів, що проводяться раз на рік. Окреслений вплив акціонери реалізують через участь в голосуванні з питань вибору фінансової дирекції та ухвалення важливих для діяльності корпорації рішень щодо сфери грошових відносин та внутрішнього фінансового аудиту. У класичній інтерпретації структура моделі формується на основі: 1) внутрішнього фінансового аудиту (що реалізується за ініціативою загальних зборів акціонерів). Характерною рисою організації аудиту є відсутність істотного впливу домінуючого інвестора на його індивідуальні особливості, цілі та завдання; 2) дворівневого внутрішньогосподарського фінансового контролю з боку ради директорів (фінансового директора) та фінансової служби, а також корпоративного секретаріату (посада є не обов'язковою). Фінансова дирекція виконує функції нагляду за сферою грошових відносин корпорації та забезпеченням якості внутрішньогосподарського фінансового контролю.

Англо-американська модель ідеальна для тих корпорацій, які не мають акціонерів (приватних або корпоративних) із часткою, що перевищує 1 % від випущених в обіг акцій (оскільки жодна окрема група власників, зокрема іноземних інвесторів, не може претендувати на переважне право впливу на корпоративні фінанси).

Англо-американська модель внутрішнього фінансового контролю підприємств з іноземними інвестиціями забезпечує високу інформаційну прозорість компанії, проте характеризується відсутністю чіткого розподілу функцій у визначеній площині. В Україні окресленої моделі в чистому вигляді не існує, утім її прототип застосовується на ПАТ Лисичанський нафтопереробний завод (ПАТ "Лінос"), ПАТ "Екопрод А.Т., у складеному капіталі яких наявні інвестиції донорів зі США.

2. Західноєвропейська, відповідно до практики Німеччини, Австрії, Нідерландів, Скандинавських країн і, частково, Бельгії та Франції. Констатовано, що в моделі найвищим органом впливу на підсистему внутрішнього фінансового контролю є не тільки збори акціонерів, але і наглядова рада (що формується з представників домінуючих акціонерів та службовців компанії). Функції внутрішнього фінансового контролю диференційовані між структурними підрозділами компанії. У класичній інтерпретації структура моде-

лі формується на основі: 1) трирівневого внутрішньогосподарського фінансового контролю, який реалізують представництва акціонерів, наглядова рада (комітет із фінансових питань та ревізійна комісія), а також правління, що обирається наглядовою радою, та фінансовий відділ, які частково змінюють розподіл контрольних функцій між загальними зборами та виконавчим органом корпорації, прийнятий в англо-американській моделі; 2) внутрішнього фінансового аудиту (що реалізується за ініціативою зборів акціонерів та представників акціонерів, які входять до наглядової ради).

Характерною рисою організації аудиту є фіксація контрактною угодою рівня контролю власників за корпоративними фінансами. Відповідно до контрактної угоди, власники можуть мати вплив на індивідуальні особливості, цілі та завдання аудиту.

Констатовано, що Західноєвропейська модель внутрішнього фінансового контролю підприємств з іноземними інвестиціями забезпечує чітке розмежування функцій контролю, проте наявність значної кількості органів управління свідчить про його складність. Крім цього, досить суперечливою є доцільність створення наглядової ради та її участь у системі внутрішнього фінансового контролю (її члени пов'язані спільним інтересом із членами правління, а отже, результати контролю можуть бути упередженими).

Характерним прикладом використання прототипу окресленої моделі в Україні є машинобудівельне підприємство ПАТ "Рефма" (2011 р.), що є учасником кластера АгроБУМ (Запорізька обл.).

3. Східноазійська, відповідно до практики Японії. Окреслена модель внутрішнього фінансового контролю формувалась під впливом економічних і політичних умов післявоєнного розвитку Японії 1947-1960 рр. (в основі яких покладена потреба у згуртованості дій). Нині в Японії спостерігається висока зосередженість власності у середніх (торговельні фірми та ін.) і великих (переважно ними виступають банківські структури) акціонерів із відповідною практикою перехресного володіння акціями між корпораціями (учасниками фінансово-промислової групи). Переважно головне підприємство здійснює внутрішній фінансовий контроль при цьому об'єднання підконтрольних корпорацій може мати характер [11]: 1) "кейрецу" (вертикальне об'єднання 20-30 корпорацій) – як форма співпраці між головним підприємством – банком – та компаніями, що об'єднали зусилля у контрольній сфері; 2) "сюдані" – як форма універсального об'єднання, де контроль відбувається як складова циркулярного холдингу (материнська корпорація та її дочірні компанії). Така практика внутрішнього фінансового контролю поширена в багатьох інших розвинених країнах, зокрема на корпоративних підприємствах Данії, Італії, Іспанії, Південної Кореї й ін.

У Східноазійській моделі внутрішнього фінансового контролю корпоративного підприємства банки (або материнські компанії) відіграють в ньому ключову роль і визначають його організаційні особливості. Рада директорів (фінансовий директор) та фінансова служба виконують у контрольній функції тільки формальну роль (кількість їх завдань достатньо обмежена).

Так, Східноазійська модель внутрішнього фінансового контролю підприємств з іноземними інвестиціями забезпечує чіткий розподіл контрольних

функцій, однак має низьку інформаційну прозорість. В Україні промислово-фінансові групи не створюються через відсутність нормативно-правової бази у цій сфері. Разом із тим, прототипи окресленої моделі внутрішнього фінансового контролю в Україні використовуються групою "Приват" (яка нараховує понад 100 підприємств, зокрема і корпоративні з іноземними інвестиціями форми власності) та групою SCM (ПАТ "Систем Капітал Менеджмент" – головна компанія групи).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наведені вище положення дають змогу констатувати, що:

1. Іноземне корпоративне підприємство – це корпоративне підприємство, яке створене за законодавством України, що чинне виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цими особами. Таке підприємство діє виключно на основі об'єднання власності іноземців або іноземних юридичних осіб і саме їх частки у складеному майні підприємства стають базовим об'єктом контролю.
2. Місце внутрішнього фінансового контролю в системі забезпечення ефективності діяльності іноземного корпоративного підприємства варіюється у межах відкритої та закритої моделей функціонування. Відкрита модель функціонування спирається на розвинений фондовий ринок та ринок корпоративного контролю, на якому іноземний власник може базувати свій незалежний контроль-орієнтир – аналіз ринків капіталу. Закрита модель функціонування встановлює обмежене коло власників. Так, для відкритих іноземних корпоративних підприємств внутрішній фінансовий контроль додатково стає інструментом власника з попередження небезпеки поглинення і витрати контролю над часткою прав власності та утистки його інтересів, унаслідок нерівноважної влади.
3. Внутрішній фінансовий контроль є вагомим інструментом контролю забезпечення ефективності діяльності корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями. Констатовано, що такі підприємства завжди орієнтуються на іноземні інвестиції як на категорію, яка може окреслити місце внутрішнього фінансового контролю у забезпеченні ефективності діяльності. Це реалізується через його модель, як певне схематичне відтворення специфіки функціонування внутрішнього фінансового контролю, як системи, що формується з урахуванням *вимог донорів інвестицій (основних інвесторів)*.
4. Більшість країн-донорів інвестицій формують специфічні моделі внутрішнього фінансового контролю, що відрізняються за: корпоративними діями, які потребують згоди акціонерів; механізмом взаємодії учасників та їх роллю в управлінні.

Отримані результати надалі можна використати для формування моделі організації ефективно функціонуючої системи внутрішнього фінансового контролю на корпоративних підприємствах.

Література

1. Пилипенко О.І. Моделі систем внутрішнього контролю в корпораціях: міжнародний досвід / О.І. Пилипенко. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_1/20.pdf

2. Сагова С.В. Облік і аналіз іноземних фінансових інвестицій (на прикладі суб'єктів підприємницької діяльності України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / С.В. Сагова. – К., 2006. – 22 с.
3. Бойко В.Р. Облік і аудит інвестицій (на прикладі підприємств молокопереробної промисловості України) / В.Р. Бойко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04. – Львів, 2005. – 29 с.
4. Леус М.М. Суть та класифікація іноземних / М.М. Леус. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/694/1/27.pdf>
5. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://radnuk.info/komentar/gky/gky-rozdil2/63-gk-glava1/1395--117--.html>
6. Дементьев В.В. Структура економічної влади і поведінка власника підприємства / В.В. Дементьев. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://ief.org.ua/Arjiv_ET/Dement208.pdf
7. Матеріали державної служби статистики. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Закон України "Про режим іноземного інвестування". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96>
9. Бойко В.Р. Облік і аудит інвестицій (на прикладі підприємств молокопереробної промисловості Західного регіону України) 2005 г. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" / В.Р. Бойко; Львівська КА. – Львів, 2005. – 19 с.
10. Landtag Nordrhein-Westfalen Gesetzentwurf der Landesregierung, Gesetz zur Neugliederung von Gemeinden im Neugliederungsraum Düsseldorf (2. Düsseldorf-Gesetz). – Düsseldorf : Landtags-Drucksache, 1976. – Pp. 1, 4, 25.
11. Процун Н.М. Зарубіжний досвід функціонування фінансово-промислових груп та можливостей його імплементації в Україні / Н.М. Процун // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2012. – Т. 25 (64), № 1. – С. 154-162.

Королович О.О. Место внутреннего финансового контроля в системе обеспечения эффективности деятельности корпоративного предприятия

Выделено место внутреннего финансового контроля в системе обеспечения эффективности деятельности корпоративного предприятия. Это актуализирует следующие исследовательские задания: определение места внутреннего финансового контроля в системе обеспечения эффективности деятельности иностранного корпоративного предприятия в пределах открытой и закрытой моделей функционирования; определение внутреннего финансового контроля как весомого инструмента обеспечения эффективности деятельности корпоративного предприятия с иностранными инвестициями; выделение принципиальной разницы моделей внутреннего финансового контроля корпоративного предприятия с иностранными инвестициями. Полученные результаты в последующем могут быть использованы для формирования моделей организации эффективно функционирующей системы внутреннего финансового контроля на корпоративных предприятиях.

Ключевые слова: модель, внутренний финансовый контроль, иностранные инвестиции.

Korolovich O.O. The Role of Inner Financial Control in the System of Maintaining the Efficiency of Cooperation

The role of inner financial control is defined in the system of maintaining the efficiency of cooperation. During the research the following tasks were solved: defining the place of inner financial control in the system of maintaining the efficiency of foreign corporation activity in the terms of open and closed models of functioning, defining inner financial control as a crucial way for the effective activity of enterprises with foreign investments, describing deep difference of models of inner financial control with foreign investments. Acquired results can be applied in the creation and usage of organizations model of effectively functioning system of inner financial control in corporations.

Key words: model, financial inner control, foreign investments, corporation.